

a mai gyerekek, fiatalok nem olvasnak. Ez sajnos tény. Egy, erre a kötetre épülő mobil applikációval talán jóval több fiatalt lehet elérni, mint egy könyvvel.

Mindszenty József nem egy könnyű téma. Megérteni személyiségét, megérteni tetteinek mozgatórugóit sokkal összetettebb feladat, a téma kutatói is sokat küszködnek vele. A #Mindszenty – interaktív blogkönyv fiataloknak kötetet jó kiindulópontnak tartom, jó próbálkozásnak, noha nem tudom eldönteni, hogy vajon el tudja-e érni a célját. Abban viszont biztos vagyok, hogy ha fiam, aki most két éves, eléri azt a kort, amikor én először találkoztam Mindszentyvel, kezébe fogom adni ezt a kötetet, s át fogom vele beszélgetni a történeteket. Remélem más is így fog tenni. „Sum paratus! – Készen állok!” (143. old.)

Dudás Róbert Gyula

HUNGARIA RÓMÁBÓL – KALOCSA-BÁCS RÓMÁBÓL...

TÓTH TAMÁS

HUNGARIA RÓMÁBÓL. TANULMÁNYOK AZ ÚJ- ÉS JELENKORI MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNELEMBŐL

Szent István Társulat, Budapest, 2021, 364 p.

Két évtized egyháztörténeti kutatásainak gyümölcseiből válogathatunk, ha kézbe vesszük Tóth Tamás 2021-ben megjelent tanulmánykötetét. A találó cím rövid magyarázata, hogy az említett gyümölcsök eredetében és mostani „találásában” is meghatározó szerepet kapott Róma, pontosabban a „rómaiság” (romanitas): a város gazdag történelme, művészeti emlékei a pápaság kétezer éves, világszerte fontos jelenlétével és örökségével. Kutatói és szerkesztői vezérfonalként – a szerzői előszót idézve – kiemelhető, *„hogy egy adott időszakban Rómából hogyan látták, ami éppen a történelmi Magyarországon történt, vagy hogyan értékelték egy-egy konkrét személy – legyen az egyházi vagy világi – tevékenységét. Arra a lehetetlen feladatra természetesen nem vállalkozhat ez a kötet, hogy mindent megmutasson, de arra igen, hogy felhívja a figyelmet annak a Magyarországra vonatkozó forrásanyagának a gazdagságára, amely a különböző római, vatikáni levéltárakban, könyvtárakban fellelhető és tanulmányozható.”* Mielőtt bárki félreértené: a szerző nem csak római forrásokkal dolgozott, viszont hangsúlyosan reflektált, belenézett a „római tükrökbe”, ill. a hazai forrásokat is római jártassága, tapasztalatai alapján vizsgálta, értékelté. Vállalkozásához jó háttérrel nyújtott, hogy az Örök Városban előbb tanulmányai során (a Collegium Germanicum et Hungaricumban), majd később a Pápai Magyar Intézet rektoraként több mint egy évtizedet tölthetett.

Az említett reflexió fontosságát, a forrásanyag gazdagságát és a felvetett témák változatosságát többen is kiemelték a könyvbemutató és a könyv megjelenését kísérő média-megjelenések alkalmával, bízunk benne, hogy ez is segít az olvasók minél szélesebb körének elérésében.¹ Csatlakozva a könyvet ajánlók táborához, könyvismertetőnkben

1 Az említett média-megjelenések 2021 március-áprilisában a könyv megjelenéséhez, majd júniusban ünnepeyes bemutatójához kapcsolódtak, s az interneten ma is eredményesen kereshetők, szép számban elérhetők. A könyvet Erdő Péter bíboros, prímás; Molnár Antal igazgató (Bölcsészettudományi Kutató-

ezúttal egy olyan területre szeretnénk felhívni a figyelmet, ahol különösen is hiánypótló módon érvényesülnek a könyv értékei, s ez a Kalocsa-Bácsi Főegyházmege története. A kötetben közölt húsz tanulmány fele ugyanis ehhez az egyházmegyéhez, a néhai Bács-Bodrog vármegye (a történelmi „Bácska”) és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye déli területéhez kapcsolódik, vagyis a főcímet tovább „bontogatva” akár így is folytathatnánk: Kalocsa-Bács Rómából.

A tanulmányok száma önmagában is figyelemre méltó az elmúlt két évtized kalocsai egyháztörténeti kutatásait, a számba vehető bibliográfiai tételek összességét tekintve, és ha hozzátesszük, hogy mindez most egy szerzőtől, ráadásul egy kötetben jelent meg, az mindenképpen rekord teljesítménynek, különleges alkalomnak tekinthető. Általános jellemzőként az is kiemelhető, hogy sokat gazdagított a római szemlélet, a fentebb már említett „romanitas” ezeken a „helyi témákon”, és segített elkerülni, hogy a provincia (vagyis az érseki tartomány) történetírása provinciális (azaz elmaradott, szűk látókörű) legyen. Kalocsa-Bács ebben a kötetben hangsúlyosan, de mégsem önmagában, hanem az egyetemes Egyház szerves részeként van jelen.

A kronologikusan szerkesztett kötet címsorait böngészve jól látható, hogy a 18. századot hat kalocsa-bácsi tanulmány „uralja” (vagyis ide sorolható a kalocsai munkák többsége), míg a 19. század egy, a 20. pedig három tanulmánnyal van jelen. A szerző korábbi publikációinak ismeretében ez az arány nem meglepő, hiszen 2014-ben jelent meg a Kalocsa-Bácsi Főegyházmege 18. századi megújulásáról írt, monografikus munkája.² Ez a kötet, s a vele kapcsolatos évtizedes kutatómunka bőséges gondolati háttérrel adott a „párbeszédhez”, amikor egy-egy részlet, téma külön is figyelemre méltóvá, „aktuálisává” vált, és a jelenkor érdeklődésével találkozott. Volt, hogy a szakirodalomban elterjedt tévedés korrekciója lett a cél (*Változott-e a kalocsai Főszékesegyház titulusa 1738-ban?*), máskor országos kutatócsoportokhoz, kutatási projektekhez csatlakozott (*Patachich Gábor érsek 1738-as Kalocsai Rituáléja; Az 1763-as kalocsai zsinat*), esetleg szakfolyóiratok felkérésére készült (*Patachich Ádám papnevelési reformtervezete 1769; A Kalocsa-Bácsi Főegyházmege plébániái a 18. század végén*) vagy éppen a világjárvány tette aktuálisává (*Járvány idején. Lelkipásztori útmutató 1739-ből*).

A 19. századból az egyik leghíresebb kalocsa-bácsi érsek, Haynald Lajos bíboros kapcsán kapunk bepillantást a püspöki kinevezési eljárások római dokumentumaiba (*Haynald Lajos bíboros püspöki processzusai a Vatikáni Apostoli Levéltárban 1851, 1864, 1867*), de a hasonló forrásokat máskor is szívesen, gyakran használta a szerző, hiszen a püspök-jelölteken túl az egyházmegyéék állapotára vonatkozóan is fontos adatokat tartalmaznak.

központ Történettudományi Intézete), a Pápai Történettudományi Bizottság tagja és Soós Viktor Attila történész, a Nemzeti Emlékezet Bizottság tagja mutatták be Budapesten, a PPKE Jogtudományi Karának II. János Pálról nevezett dísztermében, 2021. június 15-én.

2 TÓTH Tamás: *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmege 18. századi megújulása Patachich Gábor és Patachich Ádám érsekek idején (1733–1784)*. Budapest–Kalocsa, METEM-HEH, Kalocsai Főegyházmegei Levéltár, 2014, 493 p. A munka fontos előzménye volt a Pápai Gergely Egyetem Egyháztörténeti és Egyházi Kulturális Javak Karán megvédett, olasz nyelven írt doktori értekezés, mely szintén megjelent: Tamás Tóth: „*Si nullus incipiat, nullus finiet*”: *La rinascita della Chiesa d’Ungheria dopo la conquista turca nell’attività di Gábor Patachich e di Ádám Patachich, Arcivescovi di Kalocsa-Bács (1733–1784)* Budapest, Róma, Szeged, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Egyháztörténeti Kutatócsoport, Gondolat Kiadó (2011), 372 p.

A 20. században azután Kalocsa-Bács esetében is a háborús megpróbáltatások, a Trianon utáni megosztottság, a nehéz időkben is megnyilvánuló helytállás, a vértanúság és a politikai üldözöttség témái tárulnak elénk, ez alkalommal az 1940-es évekből (*Ijjas és Budanovich. A Bácsai Apostoli kormányzóság 1941-1944; A Kalocsa-Bácsai Főegyházmegye mártír papjai 1944-1945-ben; Harc a túlélésért. Az Actio Catholica törekvései Mojzes Ferenc egyházmegyei titkár munkanaplója alapján 1945-1948*).

A fentiekben említett kalocsa-bácsi tanulmányokon túl, a kötet egészének szempontjából jellemző téma a Szentszék és Magyarország kapcsolatának alakulása, gyakran közismert köztörténeti-politikai fordulópontokon, időnként kiélezett helyzetekben (*VIII. Kelemen és a tizenöt éves háború 1596-1606; Az 1848/1849-ben elmaradt magyar püspökkinevezések; Az Apostoli Szentszék és a Tanácsköztársaság 1918-1919; A Pápai Magyar Intézet alapító rektora: Luttor Ferenc; Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolatfelvétele 1990-ben és az egyházmegyei határok újrarendezése*). Emellett a hívek és papok 20. századi hitvallása, vértanúsága szerepel még több tanulmánnyal (*A magyarországi kommunizmus áldozatai 1945-1989 között; „Inkább a halál és mindenfajta kínja, mint a Krisztus igazi Szent Egyházának elárulása!” Boldog Romzsa Tódor; „Fidenter ac fideliter”. Boldog Mészleányi Zoltán*).

Korfordulókra jellemző útkeresés és megújulás, válsághelyzetekben tanúsított helytállás és hitvallás – valószínűleg sokunk számára tűnnek időszerűnek ezek a témák a 21. század elején, amikor talán minden eddiginél gyorsabban változik a világ körülöttünk. Tóth Tamás történészként tudományos igényességgel, gondos jegyzet-apparátussal, de mégis közérthetően, és a határokon átívelően vállalt (időnként nyitott) az említett témákról párbeszédet. A kötetben egységesen, magyarul olvasható tanulmányok jelentős része ui. korábban idegen nyelven is megjelent, ami Hungária számára is jelentős, de Kalocsa-Bács esetében még inkább hiánypótlónak nevezhető.

A szerző a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye papjaként, a jogelőd Kalocsa-Bácsai Főegyházmegye iránti érdeklődéssel folytatta azt a tiszteletre méltó hagyományt, melyben természetes volt, hogy tudós papok (időnként főpapok) hivatásuk részeként, elkötelezetten foglalkoztak egyházmegyéjük történetével, gyakran maradandót, máig használatos műveket alkottak, és mintegy „holtig tanultak” a történettudomány (magistra vitae) segítségével, művelésével. Katona István, Érdújhelyi Menyhért, Városvai Gyula, Udvardy József és Gyetvai Péter nevét is említhetjük Kalocsa-Bács utóbbi három évszázadából, a teljesség igénye nélkül. A Hungaria Rómából c. kötet beszédes jele annak, hogy a sor a 21. században is folytatódhat, folytatódik.

Két évtized tanulmányainak összegző megjelenése után előre tekintve, már a folytatásban bizakodva jegyezzük meg, hogy a könyv igényes külső megjelenése, gondos szerkesztése és alapos felszereltsége (szemrevaló borító, színes képmelléklet, mutatók, jegyzékek, idegen nyelvű összefoglaló) mintaszerű, a lektorok és egyéb közreműködők felsorolása a háttérben igazi „csapatmunkát” sejtet, melyet az Előszóban a szerző is megköszönt, és amelynek eredményét valamennyi Olvasó láthatja és élvezheti, amennyiben kézbe veszi...

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

34 (2022/1–4)

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
BUDAPEST, 2023

Kiadó – Publisher

**MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
(METEM)**

Pannonhalma–Budapest

**METEM INTERNATIONAL SOCIETY FOR ENCYCLOPEDIA
OF CHURCH HISTORY IN HUNGARY**

Toronto, Canada

HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ALAPÍTVÁNY

Szeged
www.heh.hu

Folyóiratunk digitálisan elérhető:

honlapunkon: www.heh.hu és

http://real-j.mtak.hu/view/journal/Magyar_egyhaztortenet_i_vazlatok.html

Alapító

† Horváth Tibor SJ

Főszerkesztő – General Editor

CSÓKA GÁSPÁR

Szerkesztőbizottság – Board of Editors

*HUNGARY: Balogh Margit, Barna Gábor, Beke Margit, Csóka Gáspár, **Érszegi Géza**,
Érszegi Márk Aurél, Kiss Ulrich, Lakatos Andor, Molnár Antal, Mózes György,
Németh László Imre, Rosdy Pál, Solymosi László, Somorjai Ádám, Szabó Csaba,
Szabó Ferenc, Tóth Tamás, Várszegi Asztrik, Véghseő Tamás, Zombori István;*

ITALY: Tóth Krisztina

ROMÁNIA: Nagy Mihály Zoltán

GERMANY: Adriányi Gábor, Tempfli Imre

Felelős szerkesztő – Editor

ZOMBORI ISTVÁN

Felelős kiadó – Publisher

VÁRSZEGI ASZTRIK

ISSN 0865–5227

Nyomdai előkészítés:

SIGILLUM 2000 Bt. Szeged

Nyomás és kötés:

EFO Nyomda

www.efonyomda.hu

TARTALOM

TANULMÁNYOK – ESSAYS

	A katolikus egyház és a kommunizmus Kelet-Közép Európában és a Szovjetunióban	7
Jan MIKRUT	A katolikus egyház Csehországban 1945 után	9
SCHWEININGER Péter	Plébánosok és tanítók Száron, 1735–1848 <i>Priests and teachers in Szár, 1735-1848</i>	73
CSORBA Erzsébet	Fischer István egri érsek emlékezete <i>Remembrance of Archbishop István Fischer</i>	85
LÁBADI Károly – LÁBADINÉ Kedves Klára	A három Sebestyén Pál – apa, fiú, unoka <i>The three Pál Sebestyén – father, son, grandson</i>	97
JONICA Xénia	A ferences népmisszió gyakorlata, mint a lelki megújulás eszköze. Adalékok a 20. századi erdélyi népmisszió történetéhez <i>The Franciscan Practice of Popular Mission as a Means of Spiritual Renewal. Contributions to the History of Folk Mission in Transylvania in the 20th Century</i>	114
FÖLDVÁRI Katalin	Fejezetek a máriapócsi kolostor történetéből 1915–1923 között <i>Chapters from the history of the Basilian monastery at Máriapócs between 1915 and 1923</i>	141
SÁRÁNDI Tamás	Nunciusi jelentések Erisz almájáról. Az erdélyi görögkatolikus egyház helyzete a második bécsi döntés nyomán <i>Nuncio Reports on the Apple of Discord. The Situation of the Greek Catholic Church in Transylvania Following the Second Vienna Award</i>	163
CSERHÁTI Ferenc	Galambos Ferenc Iréneusz (1920–2007)	193
SOMORJAI Ádám OSB	Bencés liturgiátörténész, lelkipásztor és tudományszervező Őrvidéken. Galambos Ferenc Iréneusz (1920–2007) <i>Ireneus Ferenc Galambos, OSB (1920–2007)</i>	194

UDVARVÖLGYI Zsolt András	„Rovó a romokon”. Meskó Lajos Géza SP piarista szerzetes, tanár, költő és nyelvész élete és munkássága <i>„Rune-Maker On The Ruins”. The Life And Work of Lajos Meskó Géza Sp Piarist Teacher, Poet and Linguist.</i>	225
-----------------------------	--	-----

NÉMETH László Imre	A római magyar közösség lelkipásztori ellátásának vázlatos története 2011–2020 <i>Outline history of the pastoral service of the Hungarian community in Rome 2011–2020</i>	242
--------------------	---	-----

FORRÁSOK– SOURCES

KOVRIG Béla	A progresszív katolikus irány kibontakozásának lehetőségéről. Közreadja: Keresztes András <i>On the Possibility of the Development of a Progressive Catholic Movement Edited by: András Keresztes</i>	281
-------------	--	-----

ÉRSZEGI Márk Aurél	Fatum libelli: az Index actorum Romanorum Pontificum tervezett magyar kötetéről <i>Fatum libelli: about the planned Hungarian volume of the Index actorum Romanorum Pontificum</i> <i>Fatum libelli: a proposito del progetto di un volume ungherese dell'Index actorum Romanorum Pontificum</i>	305
--------------------	--	-----

MÓDSZERTAN, ADATTÁR, SZEMLE
METHODOLOGY, DATA STORE, SURVEYS

Érszegi Géza (1944–2022)

ÉRSZEGI Márk Aurél	Super cineres Geysae Érszegi patris mei	314
DRASKÓCZY István	In memoriam Érszegi Géza	317
TRINGER László	Érszegi Géza Csillagkeresztes főtiszt búcsúztatása	319

STEPHANUS-DÍJ 2022 – Haľko József

KÄFER István	Laudatio Haľko József	321
--------------	-----------------------	-----

 EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK ÉS KIADVÁNYOK – BOOK REVIEW

MARCHUT Réka	Csíky Balázs: Jubileumi esztendők és katolikus megújulás	323
ÉRSZEGI Márk Aurél	Cesare Orsenigo magyarországi nuncius politikai jelentéseiből 1925–1930	328
KLESTENITZ Tibor	Jánosi Gyula OSB: Új idők küszöbén. Giesswein Sándor élete és műve.	332

* * *

ANGELO ROTTA NUNCIUS POLITIKAI JELENTÉSEIBŐL

Michael W. BANACH	<i>Angelo Rotta nuncius politikai jelentéseiből</i>	336
ÉRSZEGI Márk Aurél:	<i>Angelo Rotta nuncius politikai jelentéseiből, 1930–1939.</i>	338
FEJÉRDY András:	<i>Angelo Rotta nuncius politikai jelentéseiből, 1938–1945.</i>	341

* * *

900 éves a premontrei rend

Thomas HANDGRÄTINGER o.Praem.:	<i>Szent Norbert érsek és rendalapító</i> (Ism.: Somorjai Ádám OSB)	
ARTNER Vilma. M. Bernadett O.Praem:	<i>A magyarországi premontrei női kanonokrend története 1927–1950.</i> (Ism.: Somorjai Ádám OSB)	345
	<i>Kereszt és forradalom. Persián Ádám katolikus egyházügyi kormánybiztos emlékirata (1918. november 1.–1919. március 21.)</i> (Ism.: Gecse Annabella)	348
FEJÉRDY András (szerk.):	<i>Hang a némaságból. Igehirdetésem – Mindszenty József bíboros szentbeszédei az amerikai követségen 1957–1961.</i> (Ism.: Dudás Róbert Gyula)	349
Interaktívan Mindszentyről	Kovács Gergely – Kovács Attila Zoltán: <i>Mindszenty – interaktív blogkönyv fiataloknak.</i> (Ism.: Dudás Róbert Gyula)	352
Hungaria Rómából – Kalocsa-Bács Rómából...	TÓTH Tamás: <i>Hungaria Rómából. Tanulmányok az új- és jelenkori magyar egyháztörténelemből.</i> (Ism.: Lakatos Andor)	355